

Niall Ferguson

Civilizáció

A mű eredeti címe:

Civilization - The West and the Rest

Penguin Books Ltd.

Fordította: Gebula Judit

A fordítást szakmailag ellenőrizte: Derczó Tibor

Copyright © Niall Ferguson, 2011

All rights reserved.

Hungárián translation © Gebula Judit, 2011

Hungárián edition © Scolar Kiadó, 2011

Minden jog fenntartva.

A mű egyetlen részlete sem használható fel és nem sokszorosítható
a kiadó előzetes, írásbeli engedélye nélkül.

Második kiadás

Tartalom

TARTALOMJEGYZÉK

Képek jegyzéke

Térképek jegyzéke

Ábrák jegyzéke

Előszó

Bevezetés: Rasselas kérdése

1. Verseny

Két folyó

Az eunuch és az egyszarvú

Versengés a fűszerekért

A Középső Királyság

2. Tudomány

Az ostrom

Mikrográfia

Oszmán és Frigyes

Tanzimát túra

Isztambultól Jeruzsálemig

3. Tulajdon

Új világok

A szabadok földje

Amerikai forradalmak

A gullahok sorsa

4. Orvostudomány

Bürke jóslata

A háború úthengere

Orvoslás határok nélkül

Shark Island koponyái

Fekete szégyen

5. Fogyasztás

A fogyasztói társadalom születése

Tekints nyugatra

Ragtime a gazdagoknak

A varázsfarmer

Pizsama és kendő

6. Munka

Munkaetika és a szó becsülete

Fí a re a lelkekért

Kínai Jeruzsálem

FFitetlenek földje

Végnapok?

Végekötvezetés: A vetélytársak

Megjegyzések

Forrás- és irodalomjegyzék

Név- és tárgymutató

ELŐSZÓ

Próbálok felidézni, hol és mikor ötlött fel bennem a gondolat. Talán amikor 2005-ben először sétáltam végig a sanghaji Bundon? Vagy a csungkingi szmog és por közepette, miközben a helyi kommunista pártfunkcionárius vízióját hallgattam arról, hogyan alakul át a jelenleg még hatalmas romhalmaz Délkelet-Kína jövőbeni pénzügyi központjává? Mindez 2008-ban történt, és valahogy nagyobb benyomást tett rám, mint a pekingi olimpia megnyitó ünnepségének jól szervezett tivornyája. De az is lehet, hogy 2009-ben a Carnegie Hallban, ahol elvarázsolva hallgattam Angel Lám muzsikáját, annak a káprázatosán tehetséges fiatal kínai zeneszerzőnek a zenéjét, aki megszemélyesíti számomra a klasszikus zene keleti irányzatát. Talán csak akkor értettem meg igazán a XXI. század első évtizedének lényegét, amikor az már tényleg a vége felé közeledett: azt, hogy elérkeztünk a Nyugat ötszáz éves uralmának a végéhez.

Egyre inkább úgy tűnik számomra, hogy a jelen könyvben tárgyalt kérdés a legizgalmasabb, amelyet a modern kor történései feltehetnek maguknak: vajon hogyan sikerülhetett nagyjából 1500-tól kezdődően az eurázsiai kontinens nyugati végén néhány kis államnak magához ragadnia az egész világ fölötti uralmat, ide értve Kelet-Eurázsia jóval népesebb és számos tekintetben sokkal kifinomultabb társadalmait is? Ehhez én még a következő kiegészítő kérdést is csatolnám: ha sikerül kielégítő magyarázatot találunk a Nyugat múltbeli felemelkedésére, tudunk-e prognózist ajánlani a jövőre? Valóban itt a Nyugat vége, és egy új időszak, a Kelet korszaka köszöntött ránk? Másként megfogalmazva, annak a világnak a leköszönését szemlélhetjük-e végig, amelyben a reneszánsz és a reformáció nyomán Nyugat-Európában született civilizáció játszotta a fő szerepet, az a civilizáció, amelyik a tudományos forradalomtól és a felvilágosodástól ösztönözve, az Atlanti-óceán partjai mentén mindenütt, sőt a világ másik végén, Ausztráliában is elterjedt, míg végül el nem érte a tetőpontját az ipari forradalom és a birodalmak korában?

Már maga a kérdésfelvetés is elárul valamit az elmúlt évtizedről. Én magam Skóciában születtem és nevelkedtem, felsőbb tanulmányaimat a Glasgow-i Főiskolán és az Oxfordi Egyetemen végeztem. Húszas, harmincas éveimben mindvégig úgy véltem, hogy tudományos munkásságom Oxfordhoz vagy Cambridge-hez köt majd. Először azért gondolkoztam el az Egyesült Államokba költözés lehetőségén, mert a New York-i Egyetem Leonard N. Sternről elnevezett üzleti karának egyik jelentős támogatója, a Wall Street egyik nagy veteránja, Henry Kaufman megkérdezte tőlem, hogy az, akit a pénz és a hatalom története érdekel a leginkább, miért nem megy oda, ahol a pénz és a hatalom ténylegesen van. Márpedig ez a hely hol máshol lehetne, mint Manhattan szívében? Az új évezred hajnalán minden bizonnyal a New York-i tőzsde jelentette az amerikaiak által tervezett és jórészt amerikaiak tulajdonában álló, óriási kiterjedésű globális gazdasági háló csomópontját. Csakhogy a „dotkomlufi” minden kétséget kizáróan kipukkadt, és egy csúnya kis gazdasági visszaesés miatt éppen akkor eb- rudalták ki a demokratákat a Fehér Házból, amikor a nemzeti adósság visszafizetése iránti elkötelezettségük szinte már hihetővé vált. Elnöki tevékenységének első nyolc hónapja alatt azonban George W. Bush- nak egy olyan eseménnyel kellett szembenéznie, amely mindenképpen aláhúzta Manhattan központi szerepét a nyugati vezetési világban. Azzal, hogy az al-Kaida terroristái elpusztították a World Trade Centert, New York egyben egy szörnyű bókkal is gazdagodott: ez a város az első számú célpontja bárkinek, aki komoly támadást kíván intézni a nyugati erőfölény ellen.

Az ezt követő események felfuvalkodott görögről tanúskodtak. Az amerikaiak megdöntötték a taliban hatalmat Afganisztánban. A „gonosz tengely” alaposan megérett a „rendszer váltás”-ra. Irakot megszabadították Szaddám Huszeintől. A Mérgező Texasai a közvélemény-kutatások szerint jól állt, egyenes út vezetett az újjavasztásáig. Az USA gazdasága az adócsökkentésnek köszönhetően ismét jobban teljesített. Az „öreg Európa” - nem is szólva Amerika liberális feléről - tehetetlenül bosszankodott.

Mindeközben én lenyűgözve kutattam a birodalmak történetét, azon belül is azt, milyen tanulságokkal szolgálhat a Brit Birodalom az Amerikai Birodalom számára. Az eredmény a 2003-ban kiadott *Empire: Hóra Britain Made the Modern World* című könyvem volt. Amerika felemelkedésén és valószínűsíthető bukásán tündölvén nyilvánvalóvá vált számomra, hogy az amerikai hatalom lényegében három végzetes hiánnyal küzd: emberhiány (kevés amerikai bakancs tapossa Afganisztán és Irak földjét), figyelemhiány (a közvélemény kevés lelkesedést tanúsít a legyőzött országok hosszú távú megszállása iránt) és mindenekelőtt a pénzhány (kevés a megtakarítás a befektetésekhez képest, és kevés az adóbevétel a közszféra kiadásaihoz képest).

2004-ben megjelent *Colossus: The Rise and Fali of America's Empire* című könyvemben figyelmeztettem az érintetteket, hogy az USA észrevétlenül függeni kezdett a kelet-ázsiai tőkéktől a folyószámlahiány és a költségvetési hiány stabilizálása terén. A nevenincs amerikai birodalom hanyatlását és bukását tehát feltehetően nem a kapu előtt felsorakozott terroristák okozzák, nem is az őket támogató vörös rezsi- mek, hanem a hazai pénzügyi válság. Amikor 2006 vége felé Moritz Schularickkal megalkottuk a „Kimerika” szót - a kiméra szón alapuló szójáték -, amellyel a fukar Kína és a tékozló Amerika közötti veszélyesen fenntarthatatlan kapcsolatra utaltunk, egyúttal be is azonosítottuk a közelgő pénzügyi válság egyik kulcstényezőjét. Ha ugyanis nem állt volna az amerikai fogyasztó rendelkezésére mind az olcsó kínai munkaerő, mind az olcsó kínai tőke, nem nőtt volna olyan eget rengetően nagyra a 2002 és 2007 közötti pénzpiaci lufi.

Az amerikai hiperhatalom illúziója kétszer is szertefoszlott George W. Bush elnöksége idején. A nemezis először Sadr városának eldugott utcáin és a Helmand-völgyben következett be, ahol nemesak az amerikai katonai hatalom korlátai lepleződtek le, hanem - és ez jóval fontosabb - bebizonyosodott, hogy a tágabb értelemben vett Közel-Kelet demokratikus átalakulásáról szőtt neokonzervatív vízió naiv ábránd csupán. A szertefoszló hatalmi illúzióra másodszor a 2007-es, a sajtónyelvben subprime-válságként emlegetett amerikai jelzáloghitel-válság 2008-ra hitelpiaci összeomlássá eszkalálódó, végül 2009-re „nagy visszaesését eredményező gazdasági folyamatai világítottak rá. A Lehman fivérek csődjét követően a „washingtoni konszenzus” és a „nagy mérséklődés” hamis igazságai az örök feledés homályába veszttek. Egy ideig rémületesen valószínűnek tűnt egy második nagy gazdasági világválság kialakulása. Mi romlott el? Egy 2006 közepén kezdődött előadás- és cikksorozatomban, amely 2008 novemberében, a válság legmélyebb pontján *A pénz felemelkedése* (2008. november) című könyvem megjelenésével végződött, azt állítottam, hogy a nemzetközi pénzügyi rendszer összes főbb összetevőjét végzetesen elgyengítették a bankok mértéktelen rövid távú adósságai, a durván rosszul árazott és szó szerint túlértékelt jelzálog háttérű értékpapírok és más strukturált pénzügyi termékek, a Szövetségi Jegybank túlzottan laza pénzügyi politikája, egy politikailag gerjesztett házépítési buborék és végül az előre nem látható, bizonytalan tényezők ellen hamis védelmet nyújtó álbiztosítások (az úgynevezett derivatívák) - szemben a mennyiségileg meghatározható tényezőkkel - mértéktelen eladása. A nyugati eredetű pénzügyi intézetek világszintű kiterjesztése az eredeti elképzelés szerint az egyre kisebb gazdasági volatilitás új korszakát hozta volna el. Történelmi ismeretek kellettek annak előrelátásához, hogy egy régi típusú likviditási válság akár a földig rombolhatja a súlyozott pénzügyi rendszer ingatag építményét.

A második nagy gazdasági világválság veszélye 2009 nyara után aztán csökkenni kezdett, bár teljes egészében nem tűnt el. A világ azonban megváltozott. A globális kereskedelem a pénzügyi válság miatt lélegzetelállítóan gyorsan összedőlt, mivel az export és import hitelezése hirtelen leállt, és ezzel akár maga alá is temethette volna a nagy ázsiai gazdaságokat, amelyek állítólag a Nyugat felé irányuló exportra épültek. Ezzel szemben Kína gazdaságának növekedésében, a hatékony kormányzati élénkítő programnak és az erőteljes hitelexpanzióknak köszönhetően, mindössze egy kisebb csökkenés következett be. Ezt a figyelemre méltó bravúrt igen kevés szakértő látta előre. Bár az 1,3 milliárdos népesség kontinentális gazdaságának irányítása úgy, mintha egy óriásira növekedett Szingapúrról volna szó, nyilvánvaló nehézségekkel terhes, annak valószínűsége, hogy Kína ipari fejlődése továbbra is töretlenül halad előre, és a nemzeti össztermék tekintetében egy évtizeden belül megelőzi az USA-t, mint ahogy 1963-ban Japán megelőzte az Egyesült Királyságot, most még nagyobb, mint könyvem megírása idején (2010. december) volt...